

OVERSETTELSE

HVA ER BEVISSTHET RIGNANO

Oversettelse og innledning ved Svein Inge Melander

Rignano og «den vitenskapelige syntese»

Teksten du snart skal lese heter *Hva er bevissthet?* og er en oversettelse av artikkelen *Che cos'è la coscienza?* av italieneren Eugenio Rignano. Teksten ble publisert i 1907 i andre utgave av det vitenskapelige tidsskriftet *Rivista di Scienza*, som Rignano hadde vært med på å stifte samme år.

Rignano begynte sine studier ved Istituto tecnico i hjembyen Livorno. Han studerte så matematikk i Pisa og tok en ingeniørgrad i Torino i 1893. Men interessene hans skulle peke i andre retninger: senere arbeidet han med filosofi, og forsøkte å sette problemer fra biologi, psykologi og sosiologi inn i en filosofisk sammenheng.

I 1907 grunnla Rignano og flere andre vitenskapsmenn det vitenskapelige tidsskriftet *Rivista di Scienza*. Målet med tidsskriftet var blant annet å fremme dialogen mellom vitenskap og filosofi. Rignano mente at positivisme og nyidealisme sto i veien for denne dialogen. Et annet hinder kunne være en for stor grad av spesialisering og partikularisme innenfor de ulike fagfeltene. For Rignano besto løsningen på disse problemene i å lage en «vitenskapelig syntese», det vil si finne fram til det som er felles for biologiske og psykologiske fenomener hos mennesket.

Tidsskriftet, som i 1910 skiftet navn til *Scientia*, publiserte artikler på italiensk, fransk, tysk og engelsk. Blant de mer kjente bidragsyterne finner vi navn som Enrico Fermi, Albert Einstein, Werner Heisenberg og Sigmund Freud. Siste utgave av *Scientia* utkom i 1988.

I teksten *Hva er bevissthet?* forsøker Rignano å lage en teori om hva bevissthet er. Han gir en rekke eksempler på tilstander av bevissthet og ubevissthet, og viser på en interessant måte hvordan ulike bevissthetstilstander kan være knyttet til hverandre.

Illustrasjon: Silje Oddli Skimstad

Hva er bevissthet? (1907)

Kanskje ikke noe annet ord er blitt så mye diskutert og har fortsatt en så obskur betydning som ordet «bevissthet». Alle er uten å nøle i stand til å avgjøre om en gitt sinnstilstand eller en gitt handling skal betraktes som «bevisst» eller «ubevisst». Men når man kommer til sakens kjerne og spør hva det er, hva egenskapen «bevisst» består i, som tillegges en sinnstilstand og som er fraværende i en annen tilstand, så er man oftest ikke i stand til å gi noe fullgodt svar.¹

Noen psykologer kommer frem til at problemet er uløselig: «Det å definere bevissthetstilstanden, det å være bevisst», skriver Ribot, «ville være et forgjeves og unyttig foretagende: bevisstheten er noe som er gitt av observasjonen, et endelig faktum. Fysiologien lærer oss at dannelsen av bevissthet alltid er knyttet til aktivitet i nervesystemet, spesielt i hjernen. Men denne relasjonen går ikke begge veier; dersom all mental aktivitet innebærer nerveaktivitet, så innebærer ikke enhver nerveaktivitet mental aktivitet. Nerveaktivitet er langt mer omfattende enn mental aktivitet: bevissthet er altså et tillegg i denne prosessen. Man må med andre ord ta i betraktning at enhver bevissthetstilstand er en sammensatt prosess som forutsetter en bestemt tilstand i nervesystemet; tilstanden i nervesystemet er ikke et tillegg, men en integrert del av prosessen; den er nærmere bestemt prosessens grunnlag, dens grunnleggende forutsetning; når tilstanden oppstår, eksisterer prosessen i seg selv; når bevisstheten legges til, eksisterer prosessen for seg selv; bevisstheten fullfører prosessen, avslutter den, men danner den ikke».²

Andre kaller uten videre bevissthet et epifenomen, et begrep som nå til dags er veldig på moten, og de anser seg selv som så frigjort fra enhver plikt til å undersøke problemet ytterligere, som om det dermed skulle være ferdig drøftet.³

Vi skal isteden forsøke å se om analysen av noen velvalgte eksempler på «bevissthet» og «ubevissthet» gjør det mulig å trekke ut, om ikke alle, så i det minste noen egenskaper av tilfellene vi kaller bevisste, og som ikke finnes i de tilfellene vi kaller ubevisste. Denne analysen, så mangelfull den enn måtte være, kan kanskje hjelpe oss med å bestemme tilstandene som bevisstheten avhenger av.

Det kan være nyttig å begynne med et eksempel som for mange kan synes ikke å ha noe med tilfeller av bevissthet å gjøre, men som derimot er nært beslektet med dem. Jeg ser på bildet av en kjent person. Jeg ser at det forestiller denne personen, men at det egentlig ikke er vedkommende. Dette sammensatte inntrykket, som oppstår ved en likhetsassosiasjon, vekker samtidig til live bildet av den

virkelige personen. På den ene siden har man altså, i alle fall en stund, *sameksistensen* av nåtidige inntrykk med de mindre intense fortidige inntrykkene som gjenkalles; hvis vi uttrykker oss metaforisk, har vi på den andre siden, på bakgrunn av identitet, en *overlapping eller sammenblanding* av noen av de første inntrykkene med noen av de andre.⁴ Sameksistensen, i alle fall en stund, forener gjennom delvis overlapping eller sammenblanding de to sinnstilstandene eller sammensatte systemene av inntrykk. Sameksistensen av inntrykk er kanskje nettopp det som får meg til å forstå at bildet forestiller personen, og som gjør at jeg ikke forveksler bildet med den virkelige personen; kort fortalt, det er kanskje denne sameksistensen som gjør meg «bevisst» at det jeg oppfatter bare er et bilde av en person jeg kjenner.

Det kan imidlertid oppstå en tvil, siden forholdene som bestemmer sinnstilstanden jeg befinner meg i, settes på spill når jeg oppfatter at tingen er et bilde av en person jeg kjenner. Disse forholdene er ikke bare rene nåtidige og gjenkalte sanseintrykk, men også affektive eller vanlige følelsesmessige inntrykk: når jeg ser på bildet kan jeg kjenne, kanskje uten å merke det, de samme følelsene av glede eller bitterhet, av sympati eller antipati og så videre, som jeg er vant til å føle når jeg ser mennesket; og kanskje vil også disse inntrykkene bidra til å gjøre meg bevisst at bildet forestiller denne personen. Vi skal snart se andre eksempler som leder til den oppfatning at en ren sammenblanding og overlapping av sanseintrykk, som ikke ledsages av affektive eller vanlige følelsesmessige inntrykk, vil kunne være utilstrekkelig for å gi oss bevisstheten av en hvilken som helst hendelse.

Vi skal fortsette å sammenligne en opprinnelig og en gjenkalt sinnstilstand – og på samme måte som før skal vi betrakte tilfeller der gjenkallelsen av en fortidig hendelse finner sted helt isolert i sinnet, fullstendig adskilt fra andre minner av foregående eller etterfølgende hendelser:

«En kvinne i London ble i siste stadium av en kronisk sykdom sendt ut på landet. Den vesle datteren hennes, som ennå ikke kunne snakke, ble ført til henne, og etter et kort møte ble datteren tatt med tilbake til byen. Moren døde noen dager etter. Datteren vokste opp uten noen minner av moren. Da datteren var blitt voksen fikk hun mulighet til å se rommet der moren hadde dødd. Selv om hun ikke husket hendelsen, skvatt hun da hun gikk inn i rommet. Og da hun ble spurt om årsaken til følelsen, svarte hun: jeg har et klart inntrykk av å ha vært i dette rommet tidligere. I hjørnet der borte var det en kvinne i sengen som så veldig syk ut, som bøyde seg over meg og gråt».⁵

En mann med sterkt kunstnerisk temperament får, rett etter å ha ankommet et slott i Sussex, «et ekstremt levende

inntrykk» av å ha sett slottet før, og han kan til og med detaljert forestille seg følget med de besøkende. Av moren får han høre at han i en alder av 16 måneder faktisk hadde blitt tatt med på en utflukt til slottet, og at minnet han hadde bevart av følget var meget nøyaktig.⁶

I slike tilfeller ser det altså ut til at sammenfallet av nåtidige sanseinntrykk med gjenkalte fortidige inntrykk ikke bare utgjør årsaken til at man gjennom idéassosiasjon husker den fortidige hendelsen. Sammenfallet synes også å være det som gjør at personen får inntrykket, «bevissthet», av å ha tatt del i hendelsen før. Men dette er alt annet enn sikkert. Følelsen til kvinnen da hun så rommet igjen, eller følelsen til kunstneren da han så slottet igjen, var lik følelsen de allerede hadde kjent i fortiden og som de fortsatt hadde bevart minnet av, men også her kan tvilen oppstå om hvorvidt det var følelsen som ga dem bevisstheten av å ha opplevd hendelsen i fortiden.

På den andre siden er det utvilsomt forskjellen mellom nåtidige sanseinntrykk og gjenkalte inntrykk som gjør at personen, også i Ribots tilfeller, ikke tror han faktisk opplever den gjenkalte hendelsen. Det er derfor riktig at man ikke har «bevissthet» av å drømme når man gjenopplever en fortidig hendelse i en drøm der de gjenkalte inntrykkene ikke ledsages av nåtidige inntrykk; således tar man isteden drømmen for å være en virkelig hendelse. «Når vi drømmer», skriver Maury, «absorberes sinnet vårt fullstendig av de indre inntrykkene; absorberingen gjør at vi ikke føler tilstanden, og den etterlater oss ikke annet enn en vag og flyktig bevissthet av tilstanden.»⁷

Når det gjelder rene inntrykk har vi to ganger antydning om at den blotte likhet mellom nåtidige inntrykk og gjenkalte inntrykk ikke er tilstrekkelig for å huske og gjøre en fortidig hendelse bevisst. Et typisk tilfelle av distraksjon som ofte hender meg, later til å bekrefte dette.

Før jeg forlater arbeidsrommet pleier jeg å legge notatene mine i en skuff som jeg låser. Noen ganger er jeg «bevisst» låsingen av skuffen etterpå; andre ganger, dersom jeg fortsatt tenker på andre ting mens jeg låser skuffen, forekommer handlingen meg etterpå i stedet som «ubevisst». I det andre tilfellet blir jeg, rett etter jeg har gått ut av rommet, redd for ikke å ha låst skuffen. Ettersom jeg ikke husker om jeg faktisk har gjort det, føler jeg behov for å gå tilbake og forsikre meg om at skuffen er låst, ved å tetter åpne skuffen og låse den. Mitt ønske om å låse skuffen, viser seg i oppmerksomheten jeg samler for å nå målet, og denne gangen ledsager dette ønsket handlingen, som forekommer meg «bevisst» etter at jeg har gått ut av rommet.

Vi legger merke til at jeg fremdeles er ubevisst den lignende foregående handlingen idet jeg låser skuffen for

andre gang; nå får jeg riktignok de samme syns- og hørselsinntrykk, muskelinntrykk og taktile inntrykk etc., som må ha ledsaget handlingen jeg utførte noen øyeblikk tidligere. Heller ikke en så stor felles del av rene sanseinntrykk er tilstrekkelig for å kunne huske en meget nylig handling og for å gjøre den bevisst.

Nå som jeg har gått ut av rommet, er jeg da bevisst ønsket om å låse skuffen som ledsaget den siste handlingen? Det eksisterer ikke lenger noen felles sanseinntrykk som kan knytte min nåværende sinnstilstand til tilstanden der jeg låste skuffen, ettersom jeg befinner meg utenfor rommet. Men dersom jeg nå på nytt oppmerksomt spør meg selv om jeg har låst skuffen, så vender handlingen umiddelbart tilbake til sinnet, og jeg får den fulleste bevissthet av å ha låst skuffen.

Denne samlingen affektive inntrykk, eller en tilsvarende samling vanlige følelsesmessige inntrykk forbundet med det ønskede målet, utgjør en felles del av inntrykk mellom en nåtidig tilstand og en fortidig tilstand som gjenkalles. Det virker som at denne felles delen av følelsesmessige inntrykk er nødvendig og tilstrekkelig for å huske den fortidige tilstanden og for å få den til å opptre som bevisst.

Jeg sier: nødvendig og tilstrekkelig for å huske den fortidige tilstanden *og for å gjøre den bevisst*, ettersom vi snart skal se noen eksempler som utvilsomt viser at man kan ha et meget klart minne av en fortidig hendelse som likevel er oss fullstendig ubevisst.

I sin klassiske bok om drømmer, som ble sitert ovenfor, forteller Maury at han en natt drømte om en mann han ikke kjente, heller ikke av utseende. Da han våknet dagen etter, kunne han fremdeles klart minnes fysiognomien til den ukjente mannen som hadde vist seg i drømmen. Hvor stor var ikke hans forbauselse da han noen dager senere møtte den ukjente fra drømmen i levende live på gaten! Etter at han hadde tenkt mye på dette noen dager, kom forklaringen på det merkelige sammentreffet. Det viste seg nemlig at han ved flere anledninger hadde pleid å gå ned gaten der han hadde møtt mannen. Men så hadde han et helt år og frem til dagen før drømmen ikke lenger hatt anledning til å gå denne gaten; da han nå hadde begynt å gå ned gaten i jobbærend, la han merke til at han ofte gikk forbi denne mannen, som sannsynligvis bodde i strøket. Maury mente det var svært sannsynlig at han ofte må ha truffet på den ukjente mannen da han for et års tid siden pleide gå denne gaten; selv om han ikke traff på mannen da han gikk ned gaten dagen før drømmen, må en idéassosiasjon i drømmen ha gjenkalt minnet av mannen.

Da Maury i våken tilstand fikk bildet fra drømmen

i sinnet, dannet dette bildet en faktisk minnegjenkallelse av en hendelse som hittil hadde vært ham ubevisst, og som fortsatte å være det også da. Det gjenkalte bildet hadde klart å tiltrekke seg hans oppmerksomhet, interesse, og hadde vekket i ham følelser av behag eller av forakt, av sympati eller antipati, eller andre lignende inntrykk, men ingen av disse følelsene kunne tjene som bindeledd for å gjøre ham «bevisst» det øyeblikket da han faktisk så personen.

La oss si at Maury ikke har sin oppmerksomhet rettet mot noe annet i øyeblikket han går forbi mannen. Dette får ham til å fornemme de samme følelsene overfor mannen som han fornemmet da han så det mentale bildet fra drømmen. Denne forbindelsen, denne felles delen av inntrykk, hadde han ikke gått glipp av, og hendelsen ville uten videre vært ham «bevisst».

La oss oppsummere: det er nærliggende å påstå at man ikke kan snakke om at en sinnstilstand i seg selv er «bevisst», men heller om at en nåtidig sinnstilstand har «bevissthet» over en fortidig sinnstilstand; egenskapen «bevisst» *en fortidig sinnstilstand* som gjenkalles *i forhold til en annen nåtidig tilstand* oppstår hver gang man har sameksistensen, i alle fall en stund, av den første og den andre tilstanden, samt en delvis *overlapping* eller *sammenblanding* av den første og den andre tilstanden; delvis overlapping eller sammenblanding er viktigst for aktiveringen av den følelsesmessige delen av de to sinnstilstandene.

Grovt sett kan vi beskrive en delvis overlapping eller sammenblanding av to sinnstilstander som et sammenfall av de hjernesonene som trengs for å aktivere den gjenkalte og den nåtidige tilstanden. Her må man legge merke til at hjernesonen som den gjenkalte sinnstilstanden trenger for å aktiveres, er den samme som ble aktivert i fortiden da sinnstilstanden oppstod for første gang.

Noen ganger, spesielt ved fenomenet introspeksjon, er den fortidige sinnstilstanden bevisst en ny sinnstilstand, og den nettopp avsluttede fortidige tilstanden vedvarer fremdeles i dannelsen av den nåtidige tilstanden, i så stor grad at vi får illusjonen av at de to tilstandene er samtidige, og de blandes sammen til én sinnstilstand. Her blir det vanskeligere for oss å legge merke til at man også i dette tilfellet har å gjøre med bevissthet av én tilstand i forhold til en annen, og selv om det er feilaktig, snakker vi her om en sinnstilstand som er «bevisst for seg selv».

En sinnstilstand som er bevisst i forhold til en annen, glir fort over i en hel rekke bevisste handlinger eller etterfølgende sinnstilstander. En slik rekke av innbyrdes bevisste tilstander oppstår når en gjenkalt foregående sinnstilstand er bevisst den nåtidige sinnstilstanden. Den gjen-

kalte tilstanden opptrer på sin side som bevisst en annen foregående eller etterfølgende sinnstilstand, og så videre.

Man trenger bare tenke over alt man har gjort fra i morges og frem til nå for å se at rekken av våre bevisste handlinger alltid forløper parallelt med en rekke tilsvarende sammensatte følelser. Hver rekke som er blitt aktivert før den foregående handlingen slutter, vedvarer i de første fasene eller gjennom hele utførelsen av den etterfølgende handlingen, og noen ganger kanskje gjennom en hel rekke etterfølgende handlinger. Den behagelige følelsen jeg får når jeg nærmer meg slutten av et strevsomt arbeid, knytter min nåværende tilstand til den etterfølgende fordi jeg ser frem til å slappe av senere. Ønsket om ikke å gå glipp av en avtale vil vedvare gjennom en hel rekke handlinger som utføres for å skynde seg eller å ikke tape tid. Den sammensatte følelsen av behag og frykt som barnet føler idet han med vellyst smaker på søtsaken han har tatt i skjul, er like kjent som øyeblikket der han spiser søtsaken som øyeblikket etterpå der han går i gang med å fjerne sporene av det lille tyveriet: denne følelsen utgjør den affektive broen som forener de to opplevelsene.

Vi kan representere tiden med x -aksen, og for å tydeliggjøre det vi har sagt, kan punktene og segmentene på y -aksen representere, med hensyn til sted og utstrekning, de ulike delene av hjernens overflate som trengs for å aktivere de sammensatte sinnstilstandene: sanse- eller følelsessentrene kan representeres langs y -aksen uten at deres felles forbindelser eller nærheten mellom dem endres. Figuren er en skjematisk fremstilling av en rekke opprinnelige sinnstilstander, $a, b, c, \dots$, som opptrer fortløpende, helt til tiden visker ut minneinntrykket. Sinnstilstandene som er bevisste i forhold til de andre lager flere rektangler av ulik bredde og form på ulike steder. Det ene rektanget er forbundet med det andre, slik at hvert rektangel delvis overlapper det foregående, særlig på de følelsesmessige delene, som er av en viss utstrekning på både x - og y -aksen.

Vi kan tegne flere rekker med rektangler over eller under denne rekken. Rekkene er knyttet til hverandre på samme måte, men uten at noen av dem har sin del, særlig den følelsesmessige, felles med noen av dem fra den første rekken. Denne andre rekken representerer en rekke sinnstilstander $x, y, z, \dots$, der tilstandene er bevisste seg imellom, men ubevisste for hovedrekken $a, b, c, \dots$, som utgjør personens faktiske «bevissthet»; for vedkommende representerer de en kort rekke ubevisste sinnstilstander som danner begynnelsen av en multippel personlighet. To rekker av rektangler kan derimot betraktes som én rekke, dersom den første rekken har en følelsesmessig del felles med den andre, selv om sistnevnte kan ha oppstått i et

tidsrom som befinner seg langt fra den første rekken.

Korte rekker av ubevisste tilstander som danner begynnelsen av en multipl personlighet, er som kjent overmåte vanlig også hos normale mennesker.

Under mitt sommeropphold i Riva Valdobbia ved foten av Monte Rosa pleide jeg hver dag å gå muldyrstien Ca' di Janzo. Spesielt på denne tiden var nedstigningen ganske bratt og kupert, og av og til måtte jeg hoppe fra en stor stein til en annen. Noen av steinene var dessuten ustø, så det var nødvendig å passe godt på hvor man satte foten. De første gangene fant jeg turen underholdende, ettersom den hele tiden holdt oppmerksomheten min opptatt med de samme små vanskelighetene; jeg gjenkjente én etter én de største steinene jeg hadde gått over på de andre turene, og jeg tok mine forholdsregler dersom jeg husket at den ene eller andre steinen dagen før hadde vaklet og nesten veltet. Da jeg var ferdig med turen hadde alle detaljer ved den, alle de vanskeligste stegene og hoppene, vendt tilbake til sinnet mitt, og de forekom meg «bevisste».

De første dagene var denne turen en avkobling fra mine vanlige refleksjoner, fordi jeg ikke tenkte på andre ting der jeg gikk. Denne oppmerksomheten og problemene med å overkomme de små vanskelighetene minsket likevel etter hvert, så mye at jeg til slutt gikk turen helt mekanisk mens jeg tenkte på andre ting, og det var som om jeg hadde gått hovedveien: alle stegene, til og med de vanskeligste, alle hoppene fra stein til stein, også over de ustø steinene, var blitt ubevisste handlinger, selv om noen av steinene sikkert hadde flyttet på seg siden sist. Da jeg kom tilbake til hotellet hadde jeg faktisk ikke det vageste minne av noe kupert punkt på stien som sa meg «bevissthet» om turen.

Men også på denne «ubevisste» turen må jeg ha vært veldig oppmerksom på steinene, slik at jeg forsiktig satte foten ned på dem for at de ikke skulle velte, for mange av steinene lå på andre steder som følge av at folk stadig gikk på stien. Stegene mine kan altså ikke bare ha vært gjennomtenkte handlinger, men må nok ha blitt ledsaget av tilsvarende refleksjonshandlinger forbundet med hverandre.

Da jeg var kommet tilbake fra turen var det tankerekken som forekom meg bevisst, mens rekken av inntrykk og reaksjoner jeg hadde fått fra verden utenfor forekom meg ubevisst. Men noen ganger skjer det stikk motsatte: vi er bevisst rekken av ytre inntrykk mens de indre tankene er ubevisste; alt avhenger av tilfeldige omstendigheter, som medfører at enten den ene eller andre rekken knyttes til rekken som oppstår på ett tidspunkt og deretter utgjør hovedrekken, det vil si personens «bevissthet».

La oss tenke oss at vi har slitt oss ut forgeries for å løse et problem, og går ut en tur for å slappe av. De behagelige inntrykkene fra turen, og bare disse, forekommer oss bevisste da vi kommer hjem; men plutselig dukker en fiks ferdig løsning på problemet opp i sinnet: de indre tankene, som er nødvendige for å nå resultatet, har altså utvilsomt funnet sted, men er fortsatt ubevisste. Løsningene på vitenskapelige problemer som har inntruffet på slikt ubevisst vis er meget berømte, ettersom det er nødvendig å huske dem.

Noen ganger er vi imidlertid ubevisste både rekken av indre tanker og rekken av ytre inntrykk: «En dag», forteller Maury, «da jeg satt ved siden av F., som hadde en meget distré karakter og var meget tilbøyelig til kontemplasjon, la jeg merke til at ordene mine var blitt henne fullstendig likegyldige, og at hun hadde sluttet å svare meg. Hun syntes å være hensunken i dyp refleksjon. Hun var så ubevegelig at jeg fryktet hun var i ferd med å miste bevisstheten. Jeg tok henne kraftig i armen. – Hva er det du vil? sa hun til meg. – Føler du deg uvel? spurte jeg. – Nei. – Hva gjorde du? – Jeg tenkte. – Hva tenkte du på? – Ja, det er merkelig, jeg vet sannelig ingenting lenger, men jeg føler meg trett av tenke».⁸

Her hadde kvinnen altså vært ubevisst både tankerekken og rekken med inntrykk som oppstod i sinnet hennes da Maury snakket til henne.

Fra disse normale tilfellene av forbigående multipl personlighet, som omfatter alle tilfeller av distraksjon, går det en gradvis overgang til de patologiske tilfeller av en faktisk multipl personlighet.

Taine skriver om et ganske karakteristisk tilfelle av multipl personlighet: «Jeg kjente en kvinne som kunne snakke og syng mens hun skrev, uten å se på arket, hele setninger og til og med flere sider, uten å være bevisst det hun skrev. Etter min mening var hun helt oppriktig; da hun var ferdig hadde hun ingen anelse om hva hun hadde skrevet; og da hun leste det hun hadde skrevet, ble hun forundret, noen ganger alarmert. Denne skrivingen er ikke lik vanlig skriving. Bevegelsen til fingrene og blyanten er stiv og virker automatisk. Det hun har skrevet avsluttes alltid med en signatur tilhørende en død person, og etterlater spor av intime tanker, av et tankelandskap som forfatteren ikke vil fortelle andre om».⁹

Janet forteller om en lignende hendelse. En hysterisk pasient, Lucia, blir i somnambul tilstand bedt om å skrive et vanlig brev på et gitt signal når hun våkner. «Her er det hun skrev uten å vite det: «Jeg kan ikke besøke deg på søndag som avtalt; jeg ber deg unnskyld meg. Jeg skulle gjerne besøkt deg, men jeg kan ikke takke ja til å komme

den dagen. Din venn, Lucia. – P.S. Hils barna». Dette automatiske brevet, observerer Janet, er korrekt og fremviser en viss tankevirksomhet. Lucia snakket om helt andre ting og svarte ulike personer mens hun skrev. Men da hun fikk se brevet, forstod hun ingenting, og mente jeg hadde kopiert signaturen hennes».¹⁰

En annen gang ber Janet samme kvinne, som befinner seg i hypnotisk søvn, om å multiplisere 739 med 42. Da hun våkner, får hun et signal, og «høyre hånd skriver tallene regelmessig, utfører regneoperasjonen og slutter ikke før hun er ferdig. I helt våken tilstand fortalte Lucia hvordan dagen hennes hadde vært, og stanset ikke et øyeblikk å snakke mens høyrehånden regnet riktig».¹¹

En ekte multipel personlighet viser tydeligst det vi sa over, nemlig at sinnstilstandene $x, y, z, \dots$, ubevisst for hovedrekken $a, b, c, \dots$, faktisk kan være bevisst seg imellom, dersom de oppfyller de vanlige forutsetningene som ble vist ovenfor. Den multiple personligheten består i nettopp dette, at en lang rekke tilstander som er ubevisst for den ene av to personligheter kan være bevisst for den andre personligheten.

Et annet eksempel er søvngjengeren. Det søvngjengeren har gjort under et anfall forekommer ham ubevisst i våken tilstand, men blir ofte bevisst under et senere anfall. Pasienten til dr. Mesnet arbeidet under et anfall videre med selvmordsplanene som hun hadde begynt på under forrige anfall. I den klare perioden hadde hun helt glemt selvmordsplanene, men under det andre anfallet husket hun alle omstendigheter rundt det første anfallet. Macario forteller om en ung kvinne som under et anfall av somnambulisme var blitt utsatt for vold. Da hun våknet hadde hun ikke lenger noe minne, noen anelse om hendelsen; det var først under et nytt anfall at hun overfor sin mor røpet krenkelsen hun var blitt utsatt for.¹²

Noen ganger har en tilstand bevissthet over en annen tilstand, mens sistnevnte ikke har bevissthet over den første. Et eksempel er en ung kvinne med personlighetsforstyrrelse hos dr. Azam. Hun «fremviste en normal tilstand som likevel var patologisk, ettersom kvinnen var hysterisk og befant seg i en tilstand med annerledes personlighet og ideer. I den andre sinnstilstanden husket hun det hun hadde gjort i den første, men da hun vendte tilbake til den første tilstanden, hadde hun ikke det minste minne av det hun hadde sagt og gjort i den andre tilstanden. Det var som om hun hadde to forskjellige personligheter, og denne vekslingen mellom personligheter fremviste en vesentlig likhet med naturlig somnambulisme, selv om den unge kvinnen egentlig ikke var søvngjenger».¹³

Ingen av disse eksemplene, som vi kan lage flere av, er

egnet til å klarlegge hvordan en sinnstilstand i seg selv er bevisst eller ubevisst, ettersom tilstanden bare kan bli det ene eller det andre *i forhold til en annen referansetilstand*. Bevissthet er med andre ord ikke noen egenskap i seg selv som utelukkende én sinnstilstand kan anta på egen hånd; bevissthet er egenskapen *av et forhold* mellom to eller flere sinnstilstander. Dersom vi betrakter en tilstand isolert, kan vi si at den for eksempel har en gitt følelsesmessig karakter og ikke en annen, den kan handle om en forestilling og ikke en vilje, og så videre; men så lenge tilstanden betraktes isolert, vil vi aldri kunne avgjøre om den er bevisst eller ubevisst. Bare i forhold til en annen sinnstilstand kan vi si at tilstanden er bevisst eller ubevisst i forhold til den andre. Og dersom den er bevisst i forhold til en sinnstilstand A , vil den kunne være ubevisst i forhold til en annen sinnstilstand B .

Bevissthet er altså ikke noen egenskap som er absolutt eller som er iboende sinnstilstandene; bevissthet er snarere en ekstern egenskap som står i et forhold til sinnstilstandene og som følger tilstandene til noen referansemodaliteter som oppstår mellom dem.

NOTER

¹ Kfr. f. eks. Bain, *The Emotions and the Will*, Fourth edition, London, Longmans Green, 1899, Chap. XI, Consciousness, s. 539–546.

«Den som i god tro og med fast vilje forsøker å gjøre seg opp en klar mening om hva som skal forstås med bevissthet, vil finne saken alt annet enn så enkel som man slutter fra den hyppige og svært selvsikre bruken vi gjør av ordet.» (Maudsley, *The Physiology of Mind*, London, Macmillan, 1876, s.45).

² Ribot, *Les maladies de la personnalité*, Paris, Alcan, 1906, s. 6.

³ Kfr. f. eks. Binet, *La psychologie du raisonnement*, Paris, Alcan, 1902, s. 165.

⁴ Ordene som brukes i originalen, *sovrapposizione* ('å legge noe over noe annet') og *fusionne*, er oversatt med henholdsvis *overlapping* og *sammenblanding*. O.a.

⁵ Ribot, *Les maladies de la mémoire*, Paris, Alcan, 1901, s. 143–144.

⁶ Ribot, *Les maladies de la mémoire*, Paris, Alcan, 1901, s. 144.

⁷ Maury, *Le sommeil et les rêves*, Paris, Didier, 1878, s. 46.

⁸ Maury, *Op. cit.*, 228.

⁹ Taine, *De l'intelligence*, 8e édit., Paris, Hachette, 1897, Tome I, s. 16–17.

¹⁰ Janet, *L'automatisme psychologique*, Paris, Alcan, 1907, s. 263–264.

¹¹ Janet, *ibid.*, 263.

¹² Maury, *Op. cit.*, 234.

¹³ Maury, *Op. cit.*, 237–238.